

Vad gör folk hela dagarna? Tidsanvändning och jämställdhet bland svenska kvinnor och män

MARIA STANFORS

är professor i ekonomisk historia och verksam vid Centrum för ekonomisk demografi och Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet. Hennes forskning handlar om arbetsmarknadsutfall och familjebildning, oftast utifrån ett könsperspektiv. maria.stanfors@ekh.lu.se

Sverige är ett av världens mest jämställda länder, men tidsanvändningen är inte jämställd. Män utför mer betalt arbete medan kvinnor utför mer obetalt arbete. Detta bidrar till könsskillnader i inkomster och välbefinnande. En arbetsdelning är också tydlig då män och kvinnor utför olika slags sysslor. Mäns och kvinnors tidsanvändningsmönster har förändrats över tid och konvergerar på sikt, men kvinnors tidsallokering har förändrats mer än mäns. Även bland småbarnsföräldrar pågår förändring. Ökad jämställdhet kräver att politiska insatser riktas mot att öka både kvinnors arbetsutbud och mäns obetalda arbete.

Tid är en av våra mest värdefulla resurser. Varje dygn ger oss 1 440 minuter att disponera vilket är förenat med många val. I hög grad påverkas dessa val av kön och livscykel. Detta ger upphov till skillnader avseende mäns och kvinnors tidsallokering mellan betalt marknadsarbete, obetalt hemarbete och fritid, men också till skillnader mellan unga och gamla och mellan individer med olika familjestatus. Tid är också pengar, i meningen att all tidsanvändning, inte bara marknadsarbete, har ett pris som motsvarar vad man skulle kunna tjäna i näst bästa alternativ. Därför är det viktigt att förstå hur individer fördelar sin tid och konsekvenserna av detta.

Mäns och kvinnors tidsanvändning har en tydlig koppling till jämställdhet och betydelsen av kön i dagens samhälle. Hur män och kvinnor använder sin tid påverkar arbetsdelningen i familjen såväl som i samhället och återspeglar genusnormer och nedärvda könsroller. Samtidigt förändras tidsanvändningsmönster över tid vilket visar att individer är förändringsbenägna och att normer förändras. Mäns och kvinnors tidsanvändning är också del av den svenska jämställdhetspolitiken.

Svensk jämställdhetspolitik har som övergripande mål att män och kvinnor ska kunna forma samhället och sina egna liv. Därför beslutade riksdagen år 2006 om fyra delmål varav ekonomisk jämställdhet och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan kvinnor och män var två.¹ För detta är lika möjlighet att förvärvsarbeta viktigt. Möjligheterna på arbetsmarknaden påverkas emellertid av om man har omsorgsansvar. Det finns sedan länge en inneboende konflikt mellan förvärvsarbete och familj, framför allt för kvinnor (Stanfors 2007). Denna konflikt yttrar

¹ Övriga delmål var en jämn fördelning av makt och inflytande och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Målen har därefter utökats och omfattar även jämställd utbildning och jämställd hälsa.

sig fortfarande i att kvinnor förvärvsarbetar färre timmar än män och tar ett större ansvar för hem- och omsorgsarbete vilket påverkar deras karriärer, inkomster och hälsa negativt (Boye 2008; Månsdotter m fl 2006).

Sverige har, internationellt sett, en framskjuten position avseende jämställdhet, inte minst vad gäller förvärvsarbetande kvinnor och löneskillnader mellan könen. Trots detta är det viktigt att arbeta för ekonomisk jämställdhet och en jämnare fördelning av det obetalda arbetet eftersom det finns utrymme för förändring. Det är också viktigt att vara medveten om hur förvärvsarbete och hem- och omsorgsarbete som fenomen är relaterade till varandra för att kunna identifiera problem och utforma politiklösningar för förändring.

Syftet med denna artikel är att beskriva och analysera mäns och kvinnors tidsanvändning i Sverige i ett närhistoriskt perspektiv. Centrala frågor är: Hur använder män och kvinnor sin tid? Vilka förändringar kan urskiljas över tid? Hur påverkar föräldraskap mäns och kvinnors fördelning av marknadsarbete, obetalt hemarbete och fritid? I artikeln diskuterar jag även förklaringar till olika tidsanvändningsmönster och vad de har för implikationer för jämställdheten mellan män och kvinnor samt för jämställdhetspolitiken i dagens Sverige.

1. Könsskillnader i tidsanvändning och deras orsaker

Trots att Sverige är ett av världens mest jämställda länder, så är svenska män och kvinnor inte jämställda vad gäller tidsanvändning. Kvinnor utför mer obetalt arbete än män som å andra sidan utför mer betalt arbete. Män och kvinnor har i genomsnitt lika långa arbetsdagar. När den senaste Tidsanvändningsundersökningen genomfördes, år 2010/11, arbetade män och kvinnor i åldern 20–64 år drygt nio timmar per vardagsdygn och ca fem timmar per dygn under helger (se tabell 1).

Kvinnor utförde under ett vardagsdygn 35 procent mer obetalt arbete än män som, å andra sidan, utförde 25 procent mer betalt arbete. Under ett helgdygn utförde kvinnor 21 procent mer obetalt arbete än män, men också åtta procent mer betalt arbete. Den totala arbetstiden var som längst för sammanboende småbarnsföräldrar och för denna grupp var könsskillnaden vad gäller tid i betalt och obetalt arbete stor.² Men ojämlikheten är inte bara en fråga om timmar och minuter utan också en fråga om vilka aktiviteter kvinnor och män ägnar sin tid åt. Vad gäller tid för obetalt arbete var skillnaderna år 2010/11 som störst vad gäller hushållsarbete (matlagning, diskning, städning och tvätt) och omsorg om egna barn. Tiden för omsorg om andra än de egna barnen var begränsad och jämnt fördelad mellan könen. Kvinnors större ansvar för hem och omsorg återspeglas i att en större andel kvinnor än män (30 procent jämfört med elva procent) arbetar deltid.

² Skillnaden i genomsnittlig tid för betalt och obetalt arbete orsakas i hög grad av att en större andel män än kvinnor faktiskt utför förvärvsarbete under den aktuella mät dagen, vilket inte ska blandas ihop med aggregerade siffror vad gäller mäns och kvinnors förvärvsarbete.

Tabell 1
Genomsnittlig
tidsanvändning för
personer 20–64 år.
Timmar och minuter
per dygn

<i>Vardagar</i>		Betalt arbete	Obetalt arbete	Totalt arbete	Utbild- ning	Personliga behov	Fri tid	Annat
Kvinnor	1990/91	5:05	4:37	9:42	0:27	9:45	4:00	0:06
	2000/01	4:57	3:52	8:49	0:41	9:56	4:20	0:14
	2010/11	5:33	3:30	9:03	0:34	9:59	4:18	0:06
Män	1990/91	7:42	2:28	10:10	0:22	9:14	4:08	0:06
	2000/01	7:13	2:24	9:37	0:26	9:21	4:23	0:13
	2010/11	6:55	2:36	9:31	0:24	9:20	4:36	0:09

<i>Helger</i>		Betalt arbete	Obetalt arbete	Totalt arbete	Utbild- ning	Personliga behov	Fri tid	Annat
Kvinnor	1990/91	0:56	5:05	6:01	0:08	11:12	6:27	0:08
	2000/01	1:03	4:37	5:40	0:15	11:33	6:19	0:13
	2010/11	1:18	4:19	5:37	0:11	11:40	6:24	0:07
Män	1990/91	1:19	3:53	5:12	0:09	11:06	7:21	0:08
	2000/01	1:11	3:34	4:45	0:09	11:29	7:24	0:13
	2010/11	1:12	3:49	5:01	0:08	11:25	7:20	0:07

Anm: Undersökningen 1990/91 genomfördes mellan september och maj. För jämförbarhet gäller även uppgifterna för 2000/01 och 2010/11 denna period. I obetalt arbete ingår: hushållsarbete, underhållsarbete, omsorg om egna barn, omsorg om andra, inköp av varor och tjänster samt annat hemarbete. I betalt arbete ingår lunch och resor till och från arbetet.

Källa: Tidsanvändningsundersökningen, Statistiska centralbyrån.

Arbetsdelningen mellan män och kvinnor i Sverige år 2010/11 ska ses mot bakgrund av att kvinnors sysselsättning ökade under hela 1900-talet, framför allt sedan 1960-talet då den mest dramatiska förändringen rörde mödrars arbetskraftsdeltagande (Stanfors 2007). Fram till dess var marknadsarbete mestadels för män och unga, ogifta kvinnor. Förändringen var genomgripande och medförde att den i dag dominerande tvåförsörjarfamiljen ersatte den manliga försörjarmodellen i både Europa och Nordamerika. Med tvåförsörjarnormen blev civilstånd oviktigt för kvinnors arbetskraftsdeltagande. Familjestatus, i meningen förekomst av barn i hushållet, var fortsatt viktigt men på ett nytt sätt.

Beskrivningen ovan kan också ses mot bakgrund av ekonomisk teori som förklarar varför kvinnor som grupp förvärsarbetar mindre än män och ägnar mer tid åt hem- och omsorgsarbete. Teoribildningen omfattar beslutsmodeller för tidsanvändning och specialisering mellan parter i ett hushåll och utvecklades under 1960-talet då den manliga försörjarnormen var som starkast, antalet hemmafruar som störst och den frigörelseprocess som kvinnors ökade arbetskraftsdeltagande och inkomster skulle innebära var i sin linda.

Teorin om tidsallokering antar att all tid har ett pris i form av alternativkostnaden för näst bästa tidsanvändning. Modellerna förbättrades när

tidsrestriktioner lades till budgetrestriktioner samt då distinktionen mellan marknadsarbete och fritid utökades till att även omfatta obetalt hemarbete genom arbeten av Jacob Mincer (1962), Gary Becker (1965) och Reuben Gronau (1977). Det obetalda hemarbetet är speciellt eftersom det genererar skugginkomst, dvs sparar in kostnader, i stället för inkomst i pengar. Under lång tid var det rationellt för många gifta kvinnor att specialisera sig på hem- och omsorgsarbete eftersom värdet av detta var större än vad de skulle ha tjänat i ett typiskt kvinnoyrke. Därmed kan teorin förklara varför gifta kvinnors arbetsutbud har ökat över tid. Lönerna för kvinnor relativt män har ökat och maskiner har höjt produktiviteten i hushållsarbete (Greenwood m fl 2005) och därmed blev marknadslönen på marginalen större (i stället för mindre) än den marginella skugginkomsten av hemarbete. Teorin förklarar också varför gifta kvinnor arbetar färre timmar än gifta män; något som kommer av att kvinnor genererar en högre skugginkomst av hushållsarbete än vad männen gör.

Enligt Becker (1981) producerar hushåll nyttigheter med olika kombinationer av tid och varor och försöker maximera produktionen genom att parterna specialiserar sig i enlighet med komparativa fördelar. Modellen antar att altruism genomsyrar hushållet och att båda parter specialiserar sig inom det fält där de bidrar som mest till familjens gemensamma nyttofunktion. Även om alla individer i utgångsläget är identiska antas biologiska faktorer och sociala konstruktioner leda till att kvinnor utför mer hemarbete medan män utför mer betalt arbete. Dessa skillnader är som mest lönsamma för en familj när det finns små barn i hushållet. Modellen är förenlig med olika grad av specialisering, i allt från enförsörjarfamilj till modern tvåförsörjarfamilj, förutsatt att båda parter har olika komparativa fördelar.

Förhandlingsmodeller formulerades som en reaktion på den till synes könsneutrala specialiseringsmodellen. I dessa antas fördelningen av resurser, inklusive tid för olika aktiviteter, bestämmas av parternas förhandlingsstyrka (Manser och Brown 1980), som i sin tur beror på vad de har att erbjuda varandra i utbyte och vilken levnadsstandard de kan förvänta sig utanför partnerskapet (Lundberg och Pollak 1996). Resultatet av förhandlingar inom hushållet påverkas av parternas relativa intjänandeförmåga. Då män tjänar mer än kvinnor och hemarbete har ett begränsat bytesvärde förutsäger både specialiserings- och förhandlingsteorier att män kommer att utföra mer betalt arbete och mindre hushållsarbete än kvinnor och tvärtom. Detta sätter kvinnor i en sämre sits vid upprepade förhandlingar. Förändring vad gäller könsarbetsdelning antas komma från kvinnor med hög utbildning och karriär eftersom deras oberoende och ekonomiska ställning ger dem en bättre förhandlingsposition vilket bör leda till en mer jämställd fördelning av betalt och obetalt arbete inom familjen, även om den har småbarn.

2. Fördelar med att studera tidsanvändningsdata

Det bästa sättet att analysera könsskillnader i tidsanvändning är att studera specialdesignade data. I Sverige har moderna tidsanvändningsundersökningar genomförts tre gånger: 1990/91, 2000/01 och 2010/11. Dessa undersökningar har genomförts av Statistiska centralbyrån, på uppdrag av den svenska regeringen och på samma sätt som i andra länder.³ Data samlas in genom att individer för tidsdagböcker i vilka de beskriver vad de gör under mät dagar. Aktiviteterna kodas sedan enligt ett schema som på mest aggregerad nivå innehåller fem kategorier: förvärvsarbete, hem- och omsorgsarbete, personliga behov, studier och fritid, men som på mest detaljerad nivå innehåller över hundra aktiviteter. Data ger också information om när, var och med vem aktiviteten utförs. Tidsanvändningsdata ger en detaljerad bild av hur män och kvinnor fördelar sin tid. De är unika i det att de mäter hur aktiviteter kombineras under ett dygn när andra undersökningar fokuserar på en aktivitet och därmed missar hur tid i en aktivitet påverkar annan tid. I och med att data mäts i tiominutersintervall kan kortare aktiviteter fångas upp.

Tidsanvändningsundersökningar har genomförts tidigare men på andra sätt och med andra ambitioner. Exempel är undersökningar som genomfördes inom ramen för statliga utredningar med fokus på hemarbete och hur det kunde effektiviseras och moderniseras (SOU 1939:6; SOU 1947:46). De är begränsade och speglar tiden då de genomfördes. De handlar enbart om kvinnors hemarbete och är utmärkta exempel på social ingenjörskonst. En tidsanvändningsundersökning genomfördes 1964 inom ramen för Familjeberedningen (SOU 1965:65). Kvinnor med familj fyllde i tidsdagböcker för sig själva och för sin make. Stort utrymme gavs åt hem- och omsorgsarbete samt i vilken mån de utnyttjade tidsbesparande nyheter som kakmixer och fryst mat. Nämnade utredningar utmynnade i viktiga reformer för familjer; 1948 infördes barnbidraget och Familjeberedningens förslag lade grunden till det som kom att bli den svenska modellen för kombination av arbete och familj.

3. Hur kan vi analysera könsskillnader vad gäller tidsanvändning?

År 1964 var hälften av alla kvinnor i arbetskraften, enligt Arbetskraftsundersökningen (AKU). Bland kvinnor med barn under sju år var motsvarande andel knappt 40 procent. Den genomsnittliga arbetstiden för denna grupp var 28 timmar vilket indikerar deltidsarbete och/eller frånvaro eftersom ordinarie veckoarbetstid var 45 timmar. Undersökningen från 1964 ägnade huvudintresse åt husmödrars tid för hushållsarbete och omsorg om barn och kategoriserade förvärvsarbete som 'Övrigt' tillsammans med fri tid och hushållsadministration. Medianvärden för kvinnor (20–64 år) för sömn var ca åtta timmar, men mindre för dem som jobbade heltid. Både tid för hushållsarbete och barnavård varierade avsevärt med antal barn och

³ De svenska tidsanvändningsundersökningarna är tvärsnitt och följer inte individer över tid.

ungsta barnets ålder vilket också påverkade övrig tidsanvändning.⁴ Medan medianvärdet för övriga aktiviteter för en kvinna utan barn under 15 år var 12 timmar, hade en kvinna med ett barn under tre år 8,5 timmar till övrigt och kvinnor med fler barn hade ytterligare mindre tid till annat än sömn, hushållsarbete och barnavård. Vård av barn tog ca två timmar per dygn för dem som hade barn under sju år. En kvinna utan barn under 15 år utförde 4 timmars hushållsarbete, medan en kvinna med ett barn under tre år ägnade 5 timmar till detta; en kvinna med två barn under sju, varav ett under tre år, gjorde 5,75 timmar; och en trebarnsmamma med ett barn under tre år lade 6,5 timmar på att sköta hushållet. Ett barn under tre år ökade alltså hushållsarbetsstunden med en timme, primärt rutinartad barnomsorg. Intressant att notera är att långt ifrån alla mammor gick ut med barnen eller lekte med dem under måtdagen.

Kvinnor som arbetade heltid lade betydligt mindre tid på att sköta hushållet (medianvärde 2,75 timmar per dyn) jämfört med kvinnor som arbetade deltid (5,25) eller inte förvärvsarbetade alls (6 timmar). Oavsett förvärvsarbetets omfattning och familjestatus var matlagning och diskning det mest tidskrävande följt av städning. Ingen av dem som arbetade heltid hade barn som var i behov av vård och omsorg, men kvinnor som arbetade deltid lade mindre tid på barnavård (en timme) än de som inte förvärvsarbetade (1,75 timmar). Majoriteten av männen utförde inget hushållsarbete (medianen är noll). Den vanligaste sysslan att ägna sig åt som man var matlagning (17 procent), men disk och städning var mindre populärt (nio respektive sex procent). Männen utförde mer hushållsarbete om hustrun förvärvsarbetade. Vad gäller barntillsyn (mer passiv tid än aktiv barnavård) hjälpte männen till, men i begränsad utsträckning. Bland dem som hade ett barn under tre år ägnade kvinnor ca nio timmar per dygn åt total tillsyn av det yngsta barnet medan männen ägnade ca en timme.

Detta står i kontrast till det moderna Sverige där både män och kvinnor förvärvsarbetar och förväntas bidra till både hemarbete och barnomsorg. Tabell 1 som ger en bild av genomsnittlig tidsanvändning visar att alla ägnar mycket tid åt personliga behov. Kvinnor lägger mer tid på personliga behov än män vilket delvis beror på att de, till skillnad från vad många tror, i genomsnitt sover mer än män. På vardagar är betalt arbete den näst mest omfattande aktiviteten. Den omfattar förvärvsarbete (både på jobbet och hemmet) men också resor till och från jobbet och pauser. År 2010/11 utförde kvinnor i genomsnitt 5,5 timmar betalt arbete medan män förvärvsarbetade nästan sju timmar per vardag. Under ett helgdygn utförde såväl män som kvinnor ungefär en timmes betalt arbete. Tiden som ägnas åt betalt arbete återspeglar normer kring arbetsveckan: att de flesta arbetar under vardagar och är lediga under helger. Genomsnittstiden för betalt arbete reflekterar också könsnormer då det är relativt fler män än kvinnor som utför betalt arbete. Kvinnors tid för betalt arbete under vardagar ökade med

⁴ Det bör noteras att medianvärdena som nämns är hämtade från SOU 1965:65. De är inte justerade för faktorer som påverkar tidsanvändning.

28 minuter mellan 1990/91 och 2010/11. Under samma period minskade mäns betalda arbete med 47 minuter. Förändringen för kvinnornas del är förknippad med att en större andel utförde betalt arbete år 2010/11 jämfört med tidigare. Trenderna indikerar konvergens mellan könen på lång sikt vad gäller betalt arbete.

Tabell 1 visar också att kvinnor utför mer obetalt arbete än män på både vardagar och helger. Könsskillnaden är större på vardagar än på helger. Sett till omfattning avspeglar könsskillnaderna i obetalt arbete skillnaderna i fri tid. Det bör dock noteras att skillnaderna mellan vardag och helg är betydligt mindre vad gäller obetalt arbete som i hög grad karakteriseras av återkommande aktiviteter än vad gäller betalt arbete och fri tid. Parallellt med att kvinnors tid för betalt arbete ökade, minskade deras tid för obetalt arbete medan män ökade sin tid för obetalt arbete mellan 1990/91 och 2010/11. Utvecklingen är ett resultat av att de kvinnor som utförde obetalt arbete ägnade mindre tid åt sådana aktiviteter men också av att män som utförde obetalt arbete lade något mer tid på detta. Resultatet är en utjämnning av det obetalda arbetet på längre sikt.

Det ska noteras att det är kvinnor som står för den största förändringen både vad gäller betalt och obetalt arbete. Det är svårt att med säkerhet fastställa orsakssamband men det är troligt, och finns indikationer på, att ökat kvinnligt förvärvsarbete har medfört att de utför mindre hemarbete. Förändringen beror också på ny teknologi och tillgång till service som har effektiviserat hemarbetet (Greenwood m fl 2005). Det som vi i dag tar för givet var inte lika vanligt år 1964 då 24 procent av respondenterna saknade badrum, 29 procent saknade tillgång till tvättmaskin och endast 31 procent hade tillgång till frys och två procent till diskmaskin vilket påverkade hushållsarbetets tidsåtgång. Förändring beror sannolikt även på normer både vad gäller standard om hur hem och barn ska skötas och vad gäller kön. Det råder dock stora skillnader beroende på livscykel och familjestatus vad gäller fördelningen av det betalda och obetalda arbetet.

Tabell 2 visar hur det obetalda arbetet under en genomsnittlig vecka fördelar sig efter livscykel för kvinnor och män i åldern 20–64 år. Det obetalda arbetet tar olika mycket tid i anspråk för kvinnor och män i olika livsfaser. Yngre och barnlösa ägnar mindre tid åt obetalt arbete än vad äldre och småbarnsföräldrar gör medan småbarnsföräldrar – framför allt småbarnsmödrar – utför mer obetalt arbete än andra. År 2010/11 utförde kvinnor i genomsnitt nästan 27 timmar obetalt arbete per vecka vilket var drygt 5,5 timmar mer än vad männen gjorde. Mellan 1990/91 och 2010/11 minskade kvinnor i nästan alla grupper (förutom ensamstående småbarnsmödrar) tiden för obetalt arbete på ett reellt sett. Men även männen ändrade sig, framför allt sammanboende män (20–44 år) med småbarn, vilket påverkar förändringen bland småbarnsföräldrar.

Män och kvinnor utför inte bara olika mycket obetalt arbete; de utför också olika slags arbetsuppgifter vilket medför att definitionen av obetalt arbete skiljer sig åt mellan könen (se tabell 3). Kvinnor gör i genomsnitt

	Kvinnor	Män	Diff 2000/01		Diff 1990/91	
			Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Ensamstående 20–44 år utan barn	16:17	11:07		(-)		(-)
Sammanboende 20–44 år utan barn	18:56	18:58		(+)	(-)	
Ensamstående 45–64 år utan barn	22:04	23:08			(-)	
Sammanboende 45–64 år utan barn	28:02	22:06			(-)	
Ensamstående småbarnsföräldrar	43:30	18:07				
Sammanboende småbarnsföräldrar	39:55	32:20	(+)		(-)	(+)
Ensamstående föräldrar med barn 7–17 år	27:06	22:40				
Sammanboende föräldrar med barn 7–17 år	28:25	22:53			(-)	
Totalt	26:52	21:14	(-)	(+)	(-)	

Källa: Tidsanvändningsundersökningen, Statistiska centralbyrån.

	Kvinnor	Män	Diff 2000/01		Diff 1990/91	
			Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Hushållsarbete	12:20	7:14	(-)	(+)	(-)	(+)
därav Matlagning	4:25	2:58	(-)	(+)	(-)	(+)
Diskning, avdukning	1:50	1:04	(-)		(-)	
Städning	3:46	2:08		(+)	(-)	
Tvätt, strykning	1:37	0:31	(-)	(+)	(-)	(+)
Underhållsarbete	2:23	4:16	(-)		(-)	(-)
Omsorg om egna barn	3:57	2:26		(+)	(-)	(+)
Omsorg om andra	0:52	0:53			(-)	(-)
Inköp av varor och tjänster	3:11	2:26				
Annat hemarbete	0:59	0:46			(+)	(+)
Resor i samband med hemarbete	3:10	3:12				
Totalt	26:52	21:14	(-)	(+)	(-)	

Anm: Alla olika hushållsaktiviteter är inte listade.

Källa: Tidsanvändningsundersökningen, Statistiska centralbyrån.

Tabell 2

Genomsnittlig tid för obetalt arbete för personer 20–64 år efter livscykel. Timmar och minuter per vecka, år 2010/11 jämfört tidigare undersökningsår

Tabell 3

Genomsnittlig tid för obetalt arbete för personer 20–64 år efter aktivitet. Timmar och minuter per vecka, år 2010/11 jämfört tidigare undersökningsår

mest av de flesta hushållssysslor, men skillnaderna är störst för matlagning och städning. Kvinnor ägnar sig också mer åt barnomsorg och lägger mer tid på inköp. Män utför mer underhållsarbete.

Hushållsarbetet har dock blivit jämnare fördelat som ett resultat av att kvinnor minskat sin tid för hushållsarbete, framför allt matlagning och städning. Detta indikerar antingen att matlagningstekniker har blivit effektivare, att färdigmat och inhyrd städhjälp har blivit vanligare eller att normerna för vad som är en vällagad måltid och ett rent och välstädat hem har förändrats. Medan mikrovägsugnar och halvfabrikat har blivit mer förekommande är det emellertid inte vanligt att använda sig av inhyrd städhjälp på regelbunden basis, inte ens efter det s k RUT-avdragets införande 2007. Sannolikt är både utbud av varor och tjänster och normer delar av förändringsprocessen. Att förändringen vad gäller hemarbete äger rum generellt och inte genom att andelen utövare förändras indikerar att normer vad gäller standard spelar stor roll för minskningen av tiden för hushållsarbete. En annan normmässig förändring gäller ett mer jämställt och engagerat föräldraskap. Fäder har trendmässigt ökat sin tid med egna barn, både vad gäller vård och tillsyn. Att mödrar har minskat sin tid med barnen indikerar att män i viss utsträckning ersätter kvinnor vad gäller föräldraskap. Ett mer involverat föräldraskap visar sig också mer i detalj i tidsanvändningsdata då föräldrar, oavsett kön, ägnar sig mer åt att interagera med sina barn (leka, samtala) än att hjälpa och passa dem vilket kan jämföras med 1960-talets mer distanserade föräldraskap. Utvecklingen mot ett mer engagerat föräldraskap är dokumenterat internationellt (Ramey och Ramey 2010), men kan antas ha goda förutsättningar i Sverige där en hög andel av alla barn går på dagis och föräldrarna därmed kan lägga en stor del av sin omsorgstid på lekfulla och lärande aktiviteter.

Det bör noteras att förutom skillnader vad gäller kvantitet så finns det även kvalitativa skillnader mellan kvinnors och mäns hemarbete. Kvinnor utför mer av rutinartade återkommande aktiviteter som är spridda över dygnets timmar. En dagboksteknisk detalj medför att förvärvsarbete bokförs som bruttotid, dvs att det räknas som att man arbetar även när man har lunch och kaffepaus. Hushållsarbete däremot är nettotid och att pausa eller dricka kaffe medan man städar och tvättar bokförs som separata aktiviteter. Detta gör att tidsåtgång för hemarbete underskattas jämfört med förvärvsarbete och därmed underskattas kvinnors totala arbete. Kvinnors tid är mer fragmenterad än mäns, de gör ofta flera saker samtidigt – ofta i närvaro av barn – och såväl arbete som fritid avbryts ofta av hushållsarbete. Detta kan vara en källa för stress och en viktig aspekt av jämställdheten i kvinnors och mäns välbefinnande, särskilt när de är småbarnsföräldrar. Mäns tidsanvändning präglas av en tydligare skillnad mellan arbete och fritid. Om vi tänker på att barn fostras och lär genom att se hur föräldrarna gör, så blir det tydligt att en jämnare arbetsfördelning mellan kvinnor och män behövs om man vill bryta könsmonster.

Många studier har adresserat frågan om föräldraskap leder till en mer

1990/91	Förvärvsarbete	Hushållsarbete	Barnomsorg
Yngsta barnets ålder (inga barn under 18 = referens)			
0–4 år	4,34	-2,54	61,41***
5–12 år	6,58	-11,11	24,44***
13–17 år	0,02	-17,80*	9,10*
Kvinna x 0–4 år	-86,31***	33,97***	74,80***
Kvinna x 5–12 år	-45,67*	34,68***	24,65***
Kvinna x 13–17 år	-19,66	27,72**	4,34
2000/01			
0–4 år	-63,62***	39,06***	48,46***
5–12 år	-43,85**	21,99**	19,37***
13–17 år	-28,41	15,36	9,03
Kvinna x 0–4 år	-59,16***	9,26	50,65***
Kvinna x 5–12 år	-34,71	14,47	20,55***
Kvinna x 13–17 år	-16,17	14,40	5,34
2010/11			
0–3 år	37,27	56,03***	98,27***
4–12 år	88,03	54,86***	45,41***
13–18 år	141,06**	40,06***	20,38**
Kvinna x 0–3 år	-87,91**	2,22	57,90***
Kvinna x 4–12 år	-47,27*	-7,78	19,38***
Kvinna x 13–18 år	-67,62**	16,64*	-2,43**

Anm: Resultat från regressionsmodeller (OLS) som kontrollerar för individens kön, ålder, (ålder²), civilstånd, högsta utbildningsnivå, förvärvsarbetsstatus, partners sysselsättning och hushållets inkomst.

Källa: Egen bearbetning av data från Tidsanvändningsundersökningen, Statistiska centralbyrån.

traditionell arbetsdelning i familjen. De flesta har funnit att förekomsten av småbarn i hushållet medför att kvinnor utför mer obetalt arbete och män utför mer betalt arbete. I syfte att studera hur förekomsten av barn påverkar tidsallokeringen i svenska hushåll, och om kvinnor påverkas mer än män, reproducerar jag resultaten från Dribe och Stanfors (2009) och uppdaterar dem med nya skattningar för 2010/11. Jag skattar modeller som kontrollerar för olika faktorer som samvarierar med föräldraskap och påverkar tidsanvändning och renodlar ”effekten” av föräldraskap så att föräldrar jämförs med individer med liknande karakteristika som inte är föräldrar.

Tabell 4 ska utläsas dels i form av grundeffekter för fäder jämfört med män med liknande karakteristika vad gäller ålder, utbildning, etc fast utan barn (koefficienterna för yngsta barnets ålder), dels i form av tilläggseffekter för mödrar (koefficienterna för kvinna x yngsta barnens ålder). Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan fäder och jämförbara

Tabell 4

Hur kön och föräldraskap påverkar tid i betalt och obetalt hem- och omsorgsarbete på vardagar, 1990/91–2010/11

män utan barn i hushållet år 1990/91 vad gäller förvärvsarbete och hushållsarbete – bara vad gäller barnomsorg. För mödrar innebar förekomsten av småbarn i hushållet en negativ effekt på förvärvsarbete. De utförde också mer hushållsarbete och barnomsorg än fäder och jämförbara kvinnor utan barn. År 2000/01 erfor även fäder med barn under tolv år en negativ effekt på förvärvsarbete. De utförde också signifikant mer hushållsarbete än jämförbara män utan barn. Småbarnsmödrar påverkades fortfarande mer av föräldraskap med avseende på tid för förvärvsarbete och barnomsorg. Medan föräldraskap stärkte en traditionell könsarbetsdelning 1990/91 förändrades situationen under 1990-talet vilket medförde att föräldraskap påverkade både män och kvinnor på ett mer likartat sätt år 2000/01.

Förändringen fortsatte på 2000-talet, framför allt i hemmet. Fäder utförde 2010/11 mer hushållsarbete och barnomsorg än jämförbara män utan barn. Mödrar, framför allt med småbarn, påverkades fortfarande mer av föräldraskap i det att de förvärvsarbetade mindre och ägnade mer tid åt barnomsorg vilket är i linje med tendensen mot ett mer intensivt föräldraskap. Dessa resultat får stöd av analyser av hur svenska familjer tillbringar tid tillsammans; föräldrar spenderar mer tid med sina barn och som familj, dvs alla tillsammans, än för 10 till 20 år sedan vilket inte alls är självklart med tanke på övrig samhällsutveckling (Neilson och Stanfors 2018).

4. Implikationer av könsskillnader i tidsanvändning för individer, familjer och för jämställdhetspolitiken

Denna artikel har visat hur män och kvinnor i Sverige använder sin tid. Trots lika långa arbetsdagar fördelas tiden ojämnt i det att män utför mer betalt arbete än kvinnor som utför mer obetalt arbete. Kvinnor tar fortfarande ett större ansvar för hem och familj vilket medför att de får sämre löneutveckling, lägre inkomster och pensioner än män. Det verkar också finnas en koppling mellan ojämn fördelning av det obetalda arbetet och att kvinnor upplever mer stress, sömnsvårigheter och sjukskrivningar. Därför är det angeläget att få till stånd en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan män och kvinnor.

Vi kan notera en förändring vad gäller tidsanvändning sedan 1960-talet, men även under de senaste decennierna. Kvinnor förvärvsarbetade mer 2010/11 än tidigare och utförde mindre obetalt arbete medan män förvärvsarbetade mindre och utförde mer obetalt arbete. Tid på marknaden och i hemmet har alltså i viss mån kvittats mellan könen. Kvinnor står för mer förändring än män, även efter 1990. Efter 1990 sker förändringar, både för män och kvinnor, på den intensiva marginalen och rör tid i olika aktiviteter snarare än utövande. Samtidigt som skillnader mellan könen har minskat, exempelvis vad gäller hemarbete, kvarstår en tydlig uppdelning mellan manliga och kvinnliga sysslor.

Föräldrar har en tung arbetsbörda och utför väsentligt mer obetalt

arbete än andra eftersom barn, framför allt småbarn, kräver mycket tid och omsorg. Att småbarnsmödrar utför allra mest obetalt arbete hänger sannolikt ihop med att de är mer föräldralediga. Hur föräldraskap och förekomst av småbarn i hushållet påverkar mäns och kvinnors tidsanvändning är dock under förändring. Det visar att normer kring kön och olika slags arbete kan förändras.

Att sammanboende småbarnsföräldrar uppvisar förändring över tid, inte minst om man jämför med hur det var på 1960-talet, är positivt ur jämställdhetssynpunkt och tyder på konvergens mellan könen avseende tidsanvändning. En utveckling mot ett mer jämställt föräldraskap kan ha långsiktiga effekter, både för hur äldre sammanboende kvinnor och män använder sin tid och för den intergenerationella överföringen av könsnormer. Om sammanboende småbarnsföräldrar år 2010/11 är mer jämställda än småbarnsföräldrar var tidigare är det troligt att de också kommer att vara mer jämställda senare i livet. För överföringen av könsnormer är det betydelsefullt att barn växer upp med föräldrar som har en jämn arbetsbörda och utför samma slags arbetsuppgifter.

Specialiseringsmodellen kan användas för att förklara många olika situationer, inklusive den i dag, men den anses ofta ha spelat ut sin roll då jämställdhet råder både på arbetsmarknaden och i hemmet. Det finns dock inget som motsäger att jämställda familjer kan vara effektiva så länge arbetsdelningen återspeglar komparativa fördelar. Under decennier har kvinnor skaffat sig mer utbildning, starkare anknytning till arbetsmarknad och karriärer vilket förändrat deras komparativa fördelar i marknadsarbete. Detta har påverkat deras tidsanvändning. För att få mer förändring till stånd krävs att mäns komparativa fördelar i hemarbete ändras. Detta verkar vara på gång i och med en mer engagerad föräldraroll där män utför mer obetalt hem- och omsorgsarbete än tidigare, men kan också förändras genom politik. De politiska insatser som genomfördes under 1960- och 1970-talen påverkade, tillsammans med hushållsteknik, kvinnors förvärvsarbete och övriga tidsanvändning och ledde till ökad jämställdhet. I dag har vi ett nytt jämviktsläge. Jämställdhet för det tjugoförsta århundradet kräver att politiska insatser riktas på män och det obetalda arbetet.

Becker, G (1965), "A Theory of the Allocation of Time", *Economic Journal*, vol 75, s 493-517.

Becker, G (1981), *A Treatise on the Family*, Harvard University Press, Cambridge MA.

Boye, K (2008), "Relatively Different? How Do Gender Differences in Well-Being Depend on Paid and Unpaid Work in Europe?", *Social Indicators Research*, vol 93, s 509-525.

Dribe, M och M Stanfors (2009), "Does Parenthood Strengthen a Traditional Household Division of Labor? Evidence from Sweden", *Journal of Marriage and Family*, vol 71, s 33-45.

Greenwood, J, A Seshadri, och M Yorukoglu (2005), "Engines of Liberation", *Review of Economic Studies*, vol 71, s 109-133.

Gronau, R (1977), "Leisure, Home Production and Work: The Theory of the Allocation of Time Revisited", *Journal of Political Economy*, vol 85, s 1099-1123.

Lundberg, S och R Pollak (1996), "Bargaining and Distribution in Marriage", *Journal of Economic Perspectives*, vol 10, s 139-158.

Manser, M och M Brown (1977), "Bargaining Analyses of Household Decisions", i Lloyd, C B och E S Andrews (red), *Women in*

REFERENSER

the Labor Market, Columbia University Press, New York.

Mincer, J (1962), "Labor Force Participation of Married Women: A Study of Labor Supply", i Amsden, A (red), *The Economics of Women and Work*, Penguin Books, Harmondsworth.

Mänsdotter, A m fl (2006), "Parental Share in Public and Domestic Spheres: A Population Study on Gender Equality, Death and Sickness", *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol 60, s 606–620.

Neilson, J och M Stanfors (2018), "Time Alone or Time Together? Trends and Trade-Offs among Dual-Earner Couples, Sweden 1990–2010", *Journal of Marriage and Family*, vol 80, s 80–98.

Ramey, G och V Ramey (2010), "The Rug Rat Race", *Brookings Papers on Economic Activity*, vol 41, s 129–199.

SOU 1939:6, *Underlättandet av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen. Betänkande med förslag avgivet den 25 februari 1939 av 1937 års utredning angående arbetsförhållandena vid det mindre jordbruket.*

SOU 1947:46, *Betänkande angående familjeliv och hemarbete avgivet av utredningen för hem- och familjefrågor.*

SOU 1965:65, *Hemarbete och servicekontakter – två kariljägande undersökningar utförda av Familjeberedningen.*

Stanfors, M (2007), *Mellan arbete och familj – ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*, SNS Förlag, Stockholm.